

طراحی مدل سیاستگذاری امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران

مهدی پروین، علیرضا استعلاجی*

دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، ایران
* نویسنده مسئول، استاد گروه جغرافیا و برنامه روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، ایران. رایانامه: al_estelaji@yahoo.com

چکیده

امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، چالشی پیچیده و چند وجهی است که نیازمند رویکردی جامع و مبتنی بر مشارکت است. این سکونتگاه‌ها که اغلب در حاشیه شهرها شکل می‌گیرند، با مشکلات متعددی از جمله فقدان زیرساخت‌های مناسب، آسیب‌پذیری در برابر حوادث طبیعی، و محرومیت اجتماعی روبرو هستند. دستیابی به امنیت پایدار در این مناطق مستلزم بهبود کیفیت زندگی ساکنان، کاهش آسیب‌پذیری‌ها، و ایجاد محیطی امن و پایدار است. در این راستا، این مقاله کوشیده است با روش ساختاری-تفسیری، عوامل مؤثر بر امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران را بازشناسی و خوشه‌بندی کند. روش انجام پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی است. به منظور شناسایی عوامل، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه و پرسشنامه دوبه‌دویی می‌باشد. روابط بین عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران با استفاده از یک متدولوژی تحلیلی نوین تحت عنوان مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) تعیین و به صورت یکپارچه مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد عوامل توسعه زیرساخت‌های شهری، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی به عنوان اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران عمل می‌کند که بیشترین قدرت نفوذ (میزان قدرت نفوذ ۱۰) را داشته و همانند سنگ زیربنای مدل عمل می‌کند و برای امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران و ارتقای جایگاه این عوامل در این شهرستان‌ها باید در وهله اول روی آن‌ها تأکید کرد.

کلیدواژه‌ها: مدل، تحلیل ساختاری - تفسیری، امنیت پایدار، سکونتگاه‌های غیررسمی، استان تهران.

استناد: پروین، مهدی؛ استعلاجی، علیرضا (۱۴۰۲). طراحی مدل سیاستگذاری امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، *سیاستگذاری شهری و منطقه‌ای*، ۳(۱۱)، ۲۳-۳۷.

مقدمه

در عصر کنونی، ویژگی‌های اصلی شامل شهرنشینی فزاینده جمعیت، افزایش تعداد شهرها و توسعه شهرهای کوچک و بزرگ است. این رشد سریع و برنامه‌ریزی نشده، موجب افزایش نسبت مسکن ناسالم و تراکم بیش از حد در واحدهای مسکونی شده است. در کشور ایران نیز، همراه با سایر کشورهای در حال توسعه، شاهد رشد و گسترش شهرنشینی و متعاقب آن اسکان غیررسمی بوده‌ایم. مهاجرت، به ویژه جاذبه رو به رشد شهرهای کشور و تجمع تبعیض‌آمیز سرمایه در این مناطق، عامل مهمی در گسترش شهرنشینی در ایران بوده است (صفایی نمین و همکاران، ۱۴۰۰: ۱). سکونتگاه‌های غیررسمی بازتاب و نمادی از فقر شهری هستند. این فقر شهری را می‌توان در گسست کالبدی برخی نواحی مسکونی از پیکره کل شهر و کاهش میزان برخورداری از خدمات شهری، اجتماعی، کیفیت سکونت و انزوای اجتماعی گروه‌های ساکن در این مناطق مشاهده کرد (علی پور و همکاران، ۱۴۰۲). ساکنان مناطق حاشیه‌ای به عنوان گروه‌های پست جامعه تلقی می‌شوند و از ساخت قدرت و سیاست عمومی جامعه جدا افتاده‌اند، به نحوی که به گفته جامعه‌شناسان، فرهنگ فقر یا فقر منطقه‌ای مشخصه اصلی آنها است و جرم و جنایت زاینده این شرایط است. مناطق حاشیه‌ای بیش از سایر مناطق شهری، مخفیگاه فعالیت‌های غیرقانونی هستند و اغلب با جرائم بیشتری نسبت به سایر نواحی شناخته می‌شوند (شریعتی منش، ۱۳۹۵: ۴۳).

در حال حاضر، پدیده حاشیه‌نشینی به صورت یک مسئله اجتماعی حاد جلوه‌گر شده است و مناطق اطراف شهرها به نواحی جرم‌خیز تبدیل شده‌اند (حیدری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۸۳). در اطراف اغلب شهرهای کشور، مناطق حاشیه‌نشین بسیاری وجود دارد که با مشکلات بنیادین از قبیل فقر، بی‌سواد، سطح پایین آگاهی، نرخ بیکاری، سکونت و اشتغال غیررسمی دست به گریبانند. فشار ناشی از این عوامل، به ویژه ساختار طبقاتی ناشی از فرادستی و فرودستی و شکل‌گیری ذهنیت مقایسه‌ای، افراد حاشیه‌نشین را ناگزیر به جرم و جنایت سوق می‌دهد (رضایی و کمانداری، ۱۳۹۳: ۱۸۱). بدین ترتیب، با گسترش فضاهای شهری و تبدیل شدن آنها به مراکز ناهمگن جمعیتی، اجتماعی و فرهنگی، میزان ناهنجاری‌های شهری، به ویژه در نواحی حاشیه‌ای شهرها افزایش می‌یابد. محیط اجتماعی و مسکونی افراد، ساختارهای نامناسب شغلی، ناکامی اجتماعی و فقر اقتصادی، زمینه بروز آسیب‌های شهری و رشد ناهنجاری‌ها و ناامنی‌های اجتماعی را فراهم کرده است. با توجه به جامع شدن و چندوجهی شدن عرصه امنیت در عصر حاضر، مفهوم امنیت پایدار مطرح شده است؛ مفهومی که در آن عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و امنیتی در کنار هم نگریسته می‌شوند (سیفی فرزاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۲). در رویکرد امنیت پایدار، مسائل اجتماعی پیچیده‌تر از آن هستند که در چارچوب نگرش‌های تک‌عاملی قرار گیرند و به صورت یک‌جانبه تحلیل شوند. امنیت با چشم‌انداز پایداری، به گونه‌ای فزاینده در حال تبدیل شدن به راهبرد امنیت جهانی است (امان‌پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۳۸). مفهوم امنیت پایدار متضمن وجود شرایطی است که در چارچوب آن، دولت‌ها به حقوق شهروندی احترام بگذارند؛ از این رو، پایداری امنیت به کاهش فقر، بیکاری و برابری و عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌ها برای شهروندان بستگی دارد (Jafarpour Ghalehtimouri, 2024a).

حاشیه‌نشینی محصول شیوه‌های برنامه‌ریزی متمرکز، نامتعادل، رشدگرا و کوتاه‌مدت است که نابرابری‌های منطقه‌ای و تفاوت‌های شهری و روستایی را افزایش داده و به افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشینی منجر شده که با آسیب‌های متعددی روبرو هستند. (عبدی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱۳). این روند در کشور ایران نیز مشهود است، به‌ویژه در کلانشهر تهران که مهاجران از روستاها و شهرهای کوچک به دنبال فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی به این منطقه جذب می‌شوند. این مهاجرت‌ها منجر به شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشین شده است؛ مناطقی که به دلیل عدم برنامه‌ریزی مناسب و کمبود منابع، اغلب از خدمات و زیرساخت‌های اساسی محروم‌اند و بسترهای مناسب برای زندگی شایسته را ندارند (علیزاده اقدم و محمد امینی، ۱۳۹۱: ۱۲۱).

بنابراین، تحقیق حاضر به دنبال ارائه مدل دستیابی به امنیت پایدار در مناطق حاشیه‌نشین شهرستان‌های استان تهران است. این مدل باید بتواند با شناسایی و تحلیل شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گری، راهبردهای موثری را برای ایجاد و

حفظ امنیت در این مناطق ارائه دهد. همچنین، پیامدهای امنیت پایدار بر بهبود کیفیت زندگی، کاهش جرائم و افزایش اشتغال و رفاه اجتماعی نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت. افزون بر این، در همسویی با چنین ضرورتی، این مقاله به شناسایی عوامل مؤثر بر مدل امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران با استفاده از مدل تحلیل نوین ساختاری تفسیری (ISM) می‌پردازد. این هدف با طرح و تبیین یک پرسش اصلی ردیابی و مطالعه علمی شده است.

۱ - مدل ساختاری - تفسیری عوامل مؤثر بر مدل امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران چگونه است؟

مبانی نظری

امنیت، نیاز اولیه و اساسی بشر است که در زندگی انسانی اهمیت ویژه‌ای دارد. انسان‌ها به‌طور مداوم در تلاش‌اند تا امنیت خود را به طرق مختلف تأمین کنند (سیفی فرزاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۲). توجه به نقش و اهمیت امنیت در زندگی اجتماعی و تأثیر آن بر سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌طور فزاینده‌ای در حال افزایش است و میزان تأمین این امنیت، که به‌عنوان یک حق بنیادی در زندگی اجتماعی شناخته می‌شود، معیاری کلیدی برای ارزیابی سطح توسعه‌یافتگی جوامع به‌شمار می‌آید (پورحصاری، ۱۴۰۲). امنیت به‌عنوان یک مقوله جامع و پیش‌نیاز در تمامی برنامه‌ریزی‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارای اهمیت بالاست. به‌طور لغوی، امنیت به معنای رهایی از اضطراب، تشویش و ترس یا به‌دست آوردن آرامش و اطمینان خاطر است (افسری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۳۲). امنیت پایدار، به‌عنوان یکی از ضروری‌ترین نیازهای جوامع بشری، اهمیت ویژه‌ای دارد و نظام‌های سیاسی مختلف هزینه‌های زیادی را برای تأمین آن پیش‌بینی می‌کنند. تحقق برنامه‌های توسعه ملی نیز به وجود و استقرار امنیت پایدار وابسته است (Jafarpour Ghalehtemouri, 2024b). مفهوم امنیت پایدار به‌عنوان یک مقوله ترکیبی، به معنای بهبود کیفیت زندگی جامعه است که در آن به تمامی عوامل مؤثر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و امنیتی به‌طور جامع و هماهنگ توجه می‌شود (ملکیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۶). پایداری به‌عنوان وضعیتی که در آن کیفیت و امکانات موجود در طول زمان کاهش نمی‌یابد، از واژه‌های "sustenersus" به معنای از پایین و "tenere" به معنای نگهداشتن گرفته شده و بر دوام و حمایت بلندمدت تأکید دارد (Bollens, 2008: 36).

سکونتگاه‌های غیررسمی به مناطقی از شهرها اطلاق می‌شود که بدون مجوز قانونی و رسمی از سوی مقامات شهری یا دولتی ساخته شده‌اند و به دلیل فقدان برنامه‌ریزی رسمی و نظارت‌های قانونی، از زیرساخت‌ها و خدمات اساسی شهری نظیر آب، برق، گاز، و جاده‌ها برخوردار نیستند. این سکونتگاه‌ها اغلب در حاشیه‌های شهرها و نواحی با شرایط اقتصادی و اجتماعی نامساعد واقع شده‌اند و ساکنان آن‌ها به دلیل محدودیت‌های مالی، اجتماعی و قانونی، از دسترسی به خدمات عمومی و حمایتی رسمی بی‌بهره‌اند (UN-Habitat, 2003). برخی دیگر از پژوهشگران معتقدند که اسکان غیررسمی حاصل پیشی گرفتن فرایند شهرنشینی و افزایش جمعیت شهری است. به این مفهوم که سازمان‌ها و نهادهای مسئول، ظرفیت یا توان کافی برای برنامه‌ریزی و تأمین مسکن و زیرساخت‌های لازم و همچنین ارائه خدمات به جمعیت شهری را ندارند. به این ترتیب با دورشدن از شهر اصلی تمرکز سکونتگاه‌های رسمی کمتر می‌شود و هر اندازه اقتدار سیستم مدیریتی و تعهد به کنترل و نظارت بر ساخت‌وساز کاهش یابد، امکان گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی بیشتر می‌شود (Billah, 2012). با توجه به مطالعات مرتبط با علل شکلگیری مناطق اسکان غیررسمی می‌توان این علل را در ابعاد شش‌گانه اجتماعی - اقتصادی، فرهنگی، نهادی، فیزیکی، سیاسی و تاریخی تقسیم‌بندی کرد (افسری و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۳۲).

سکونتگاه‌های غیررسمی به‌عنوان یکی از چالش‌های بزرگ شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه مطرح هستند. این مناطق به دلیل کمبود امکانات پایه‌ای، خدمات عمومی ضعیف، و مشکلات اجتماعی و اقتصادی، همواره با مسائلی نظیر

فقر، جرم و جنایت، و بی‌ثباتی اجتماعی مواجه بوده‌اند. امنیت پایدار در این سکونتگاه‌ها به معنای تأمین شرایطی است که در آن مردم بتوانند بدون نگرانی از تهدیدات فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی زندگی کنند (Khaliji, 2020) (Bilgin, 2007: 14).

امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی به ترکیبی از عوامل فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی اشاره دارد که به تثبیت و بهبود کیفیت زندگی ساکنین منجر می‌شود. مبانی نظری این موضوع شامل تئوری‌های مختلفی است که هرکدام از زاویه‌ای خاص به مسئله امنیت و پایداری پرداخته‌اند (Alkire, 2003: 28).

نظریه امنیت انسانی: این نظریه بر نیازهای اساسی انسان تمرکز دارد و معتقد است که امنیت تنها به معنای نبود تهدیدات نظامی نیست، بلکه شامل امنیت اقتصادی، غذایی، بهداشتی، زیست‌محیطی، شخصی، اجتماعی و سیاسی نیز می‌شود. در سکونتگاه‌های غیررسمی، این نظریه می‌تواند به عنوان چارچوبی جامع برای بررسی ابعاد مختلف امنیت مورد استفاده قرار گیرد.

نظریه توسعه پایدار: این نظریه بر تعامل بین ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه تأکید دارد و پایداری را به عنوان توانایی تأمین نیازهای نسل حاضر بدون به خطر انداختن توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازهای خود تعریف می‌کند. در زمینه سکونتگاه‌های غیررسمی، توسعه پایدار می‌تواند به بهبود شرایط زندگی و کاهش آسیب‌پذیری ساکنین کمک کند (Putnam, 2000).

نظریه سرمایه اجتماعی: این نظریه بر اهمیت روابط اجتماعی، شبکه‌های اعتماد و همبستگی اجتماعی در تقویت امنیت تأکید دارد. سرمایه اجتماعی قوی می‌تواند به بهبود مشارکت ساکنین در فرآیندهای تصمیم‌گیری و افزایش توانمندی‌های جامعه برای مقابله با تهدیدات کمک کند.

نظریه تاب‌آوری شهری: این نظریه بر توانایی یک شهر یا جامعه در پاسخ به بحران‌ها و بازیابی از آن‌ها تمرکز دارد. در سکونتگاه‌های غیررسمی، تاب‌آوری شهری می‌تواند از طریق تقویت زیرساخت‌ها، بهبود خدمات عمومی و افزایش آگاهی و آمادگی جامعه بهبود یابد (Norris & Stevens, 2008).

نظریه حقوق بشر: تأمین امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی نیازمند احترام به حقوق بشر است. این نظریه بر تأمین حقوق پایه‌ای نظیر حق مسکن، بهداشت، آموزش و کار تأکید دارد که می‌تواند به بهبود شرایط زندگی و امنیت ساکنین کمک کند.

جدول ۱ - دیدگاه‌ها و نظریات مطرح در حوزه امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی

نظریه	دیدگاه	کاربرد در سکونتگاه‌های غیررسمی
امنیت انسانی	تأمین نیازهای اساسی انسانی از جمله امنیت اقتصادی، غذایی، بهداشتی و اجتماعی	بهبود شرایط زندگی ساکنین و کاهش آسیب‌پذیری آنها
توسعه پایدار	تعامل بین ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه	ایجاد زیرساخت‌های پایدار و بهبود شرایط زیست‌محیطی
سرمایه اجتماعی	اهمیت روابط اجتماعی و شبکه‌های اعتماد	افزایش مشارکت جامعه و تقویت همبستگی اجتماعی
تاب‌آوری شهری	توانایی پاسخ به بحران‌ها و بازیابی از آن‌ها	تقویت زیرساخت‌ها و بهبود خدمات عمومی
حقوق بشر	احترام به حقوق پایه‌ای نظیر حق مسکن، بهداشت، آموزش و کار	بهبود شرایط زندگی و امنیت ساکنین

منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۴۰۳

ارائه مدل امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی نیازمند رویکردی جامع و چندبعدی است که به تمامی جنبه‌های امنیت انسانی، توسعه پایدار، سرمایه اجتماعی، تاب‌آوری شهری و حقوق بشر توجه داشته باشد. با بهره‌گیری از این نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، می‌توان برنامه‌ها و سیاست‌هایی را تدوین کرد که به بهبود کیفیت زندگی ساکنین و افزایش امنیت پایدار در این مناطق کمک کنند. اقدامات عملی نظیر توسعه زیرساخت‌های اساسی، تقویت آموزش و آگاهی، تشویق به

مشارکت جامعه، حمایت اقتصادی، بهبود خدمات بهداشتی، ایجاد فضاهای عمومی امن و استفاده از فناوری می‌تواند به تحقق این هدف کمک کند (سرور، ۱۳۹۵) (Karanja, 2010).

پیشینه تحقیق

شاکرمی (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی احساس امنیت در محلات شهری تهران (نمونه موردی: محله صادقیه)» به بررسی میزان احساس امنیت و مؤلفه‌های احساس امنیت در میان شهروندان پرداخته است. روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. نتایج تحقیق بیانگر این بود که بین متغیرهای تحقیق (هویت محله‌ای، نظارت اجتماعی و تراکم جمعیت) و احساس امنیت در محله صادقیه ارتباط مثبت و معنی داری وجود دارد. و در این بین نظارت اجتماعی بیشتر همبستگی را با احساس امنیت داشته است.

دهقانیان و احمدی‌پور (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای به «تبیین مؤلفه‌های تهدیدهای نو در امنیت شهری (مطالعه موردی: شهر تهران)» پرداخته‌اند. هدف این پژوهش، تبیین مؤلفه‌های تهدیدات نو در امنیت شهری می‌باشد. روش این پژوهش کیفی و روش گردآوری داده‌ها کتابخانه‌ای و اسنادی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تهدیدات نوپدید از جنس فناوری پایه می‌باشند و برخی از آنان شامل اینترنت اشیا، هوش مصنوعی (تسلیحات)، تهدیدات تجارت الکترونیکی (اسکیمینگ الکترونیکی، باج افزارها، بات های مخرب)، بیوتروریسم و تهدیدات سایبری (رمز ارزها) و ریزپرنده ها می‌باشد که سهم هوش مصنوعی (تسلیحات مبتنی بر هوش مصنوعی) بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است. همچنین مؤلفه‌های ذکر شده بیشترین تأثیر را بر امنیت اقتصادی خواهند گذاشت.

حیدری و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به بررسی نسبت حاشیه نشینی و امنیت عمومی شهروندان پرداخته‌اند. این تحقیق با هدف بررسی تأثیر حاشیه نشینی بر احساس امنیت اجتماعی شهروندان با روش توصیفی - تحلیلی انجام گردیده است. نتایج نشان دهنده این است که حاشیه نشینان به دلیل جمعیت جوان، فقر، تزلزل شغلی، تحصیلات پایین، کمبود امکانات تفریحی، ضعف بهداشت، آشفتگی و افسردگی و... ممکن است امنیت شهروندان را تهدید کند. حاشیه‌نشینی به دلیل عدم انسجام و همبستگی با درون جامعه شهری با افزایش آسیب‌های اجتماعی، موجب اختلال در نظم و امنیت عمومی می‌شود. لذا می‌بایستی مدیران شهری و متولیان حفظ امنیت عمومی با تأکید بر مسائلی چون آموزش، تبلیغات، اعتماد سازی، مشارکت اجتماعی و از همه مهمتر با توسعه اقتصادی و سیاسی هزینه‌های امنیتی و اثرات تخریبی و آسیب‌های حاشیه نشینی را کاهش دهند

. افسری و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای به «تبیین فرایند شکل‌گیری و تکامل امنیت فضایی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: شهرهای ایرانی)» پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش مدل یکپارچه امنیت فضایی در ۴ سطح اصلی تقسیم‌بندی شد که ضوابط طراحی شهری و طراحی محیطی به‌عنوان تأثیرگذارترین عوامل و بازتولید و ترمیم امنیت به‌عنوان تأثیرپذیرترین عوامل شناسایی شدند. در بخش بعدی، با توجه به نتایج مدل تفسیری و نظر خبرگان فرایند شکل‌گیری و تکامل امنیت فضایی در سکونتگاه‌های غیررسمی به ترتیب در چهار مرحله بلوغ اولیه امنیت (تولید امنیت)، بلوغ ثانویه امنیت (نظارت و حفاظت از امنیت)، امنیت تصرف و درنهایت مرحله بلوغ کامل امنیت (بازتوانی، ترمیم و بازسازی) شناسایی شد.

سیفی فرزاد و همکاران (۱۳۹۸)، در تحقیقی با عنوان «طراحی مدل ساختاری-تفسیری (ISM) عوامل مؤثر بر ایجاد امنیت پایدار شهروندی» به دنبال شناسایی عوامل و شاخص‌های شکل‌گیری امنیت پایدار شهروندی بوده است تا با شناسایی این عوامل به وسیله مدل‌سازی ساختاری تفسیری ارتباط هم‌افزایانه بین عوامل مشخص گردد. در این تحقیق عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری امنیت پایدار شهروندی بر اساس مطالعه ادبیات و اسناد بین‌المللی و مصاحبه با خبرگان مشخص گردیده و سپس با استفاده از متدولوژی تحلیلی نوین مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) روابط

بین عوامل تعیین و به صورت یکپارچه تحلیل شده است. نتایج نشان می‌دهد که عوامل سیاسی و اقتصادی با بیشترین قدرت نفوذ، زیربنا و محرک اصلی شکل‌گیری امنیت پایدار شهروندی است و هرگونه اقدام برای ایجاد و ارتقای امنیت پایدار شهروندی، مستلزم اصلاحات در این عامل است. عوامل پیوندی شامل اجتماعی، بهداشتی، غذایی، محیطی نیز با تعدد خود در این سیستم نقش حیاتی را بازی می‌کنند. عامل شخصی/فردی در این سیستم منفعل بوده و در ارتباط با مفهوم امنیت پایدار شهروندی تحت تأثیر سایر عوامل است.

روش پژوهش

هدف پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران و طراحی ارتباطات این عوامل است. روش انجام تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی و از نظر نتایج کاربردی است. به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در بخش مدل‌سازی ساختاری تفسیری، از نظرات خبره دانشگاهی صاحب‌نظر در حوزه شهری و مراکز پژوهشی از طریق روش دلفی استفاده شده است. در این پژوهش ابزار جمع‌آوری داده‌ها به صورت مصاحبه و پرسشنامه دوبه‌دویی می‌باشد و برای سنجش و ارزیابی روایی پرسشنامه و یا هر ابزار سنجشی، از ملاک روایی صوری استفاده شده است. مدل‌سازی تفسیری-ساختاری یک روش سیستماتیک و ساختاریافته برای برقراری رابطه و فهم روابط میان عناصر یک سیستم پیچیده است که در سال ۱۹۷۴ توسط وارفیلد معرفی شد. مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) فرایندی متعامل است که در آن، مجموعه‌ای از عناصر مختلف و مرتبط با همدیگر در یک مدل سیستماتیک جامع ساختار بندی می‌شوند. این روش روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می‌کند؛ به بیان دیگر، ابزاری است که به وسیله آن، گروه می‌تواند بر پیچیدگی بین عناصر غلبه کند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹۷). این چارچوب روش‌شناسی، به ایجاد و جهت دادن به روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم کمک می‌کند. ایده اصلی مدل‌سازی ساختاری تفسیری، تجزیه یک سیستم پیچیده به چند زیر سیستم، با استفاده از تجربه عملی و دانش خبرگان به منظور ساخت یک مدل ساختاری چند سطحی می‌باشد.

روش نمونه‌گیری: روش دلفی و نیز روش مدل‌سازی ساختاری-تفسیری ایجاب می‌کند که اطلاعات از خبرگان و متخصصان دریافت و تحلیل شود. برای انتخاب گروه دلفی و گروه ISM، چون هدف تعمیم نتایج نیست، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. معیارهای انتخاب خبرگان، تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی است. نکته قابل توجه در تعیین تعداد خبرگان، کسب اطمینان از جامعیت دیدگاه‌های مختلف در پژوهش می‌باشد. تعداد خبرگان شرکت‌کننده در ISM مقالات بررسی شده معمولاً بین ۱۴ الی ۲۰ نفر انتخاب شده است (اکبری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹۸). با توجه به معیارهای فوق، در نهایت تعداد ۲۰ نفر از خبرگان و متخصصان دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی، برای شرکت و همکاری در فرآیند پژوهش انتخاب شده است.

روایی محتوایی: با استفاده از روش تحلیل محتوایی، عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران شناسایی شده و برای تفسیر روابط بین آن ابعاد و عوامل، مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) انجام شده است؛ زیرا این مدل، یک روش استقرار مطلوب برای شناسایی و تحلیل روابط بین ابعاد و عوامل است. روایی محتوایی پرسشنامه در این پژوهش به حد و میزانی اشاره دارد که یک ابزار منعکس‌کننده محتوای مشخص موردنظر باشد. بر اساس روش لاوشه، برای ایجاد روایی محتوایی در پرسشنامه، ابتدا با مرور ادبیات در حوزه مورد مطالعه، دامنه محتوا و آیتم‌های ساخت پرسشنامه تدوین می‌شود، سپس از اعضای پانل محتوا خواسته می‌شود با انتخاب یکی از سه گزینه «ضروری»، «مفید اما نه ضروری» یا «غیر لازم»، به میزان مناسب بودن هر آیتم پاسخ دهند. بر این اساس، با کمک رابطه شماره یک، نسبت روایی محتوایی محاسبه شده و با توجه به سطح مورد نیاز برای معناداری آماری

($p < 0.05$) حداقل $CVR = 0.75$ برای هر مرحله جهت پذیرش آن مرحله به دست می‌آید. به عنوان نمونه نسبت روایی محتوایی برای عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران برابر 0.8 می‌باشد. **پایایی:** برای سنجش پایایی پرسشنامه ISM از روش آزمون مجدد استفاده شده است. بر این اساس، پرسشنامه مزبور دوباره به ۳ نفر از خبرگان و متخصصان که دسترسی مجدد به آن‌ها امکان‌پذیر بود، ارسال شد. در نهایت، مجموع همبستگی پاسخ‌های اعلام‌شده از طرف خبرگان برای هر دو مرحله 0.786 محاسبه شد. این شاخص مؤید آن است که پرسشنامه دارای پایایی قابل قبولی می‌باشد.

محدوده مورد مطالعه

طبق آخرین سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ استان تهران حدود ۱۳۲۶۷۶۳۷ نفر جمعیت داشته است که حدود یک ششم جمعیت کشور را شامل می‌شود، درحالی‌که بر اساس این سرشماری در کل کشور نزدیک به سه چهارم جمعیت شهرنشین شده داند و درصد شهرنشینی در استان تهران به بالای ۹۰ درصد رسیده است که در واقع بعد از استان قم بیشترین نسبت شهرنشینی را دارد. استان تهران به لحاظ وسعت کمتر از یک درصد مساحت کشور را دارد این در حالی است که حدود ۲۰ برابر سهم مساحت آن از مساحت کشور جمعیت در آن متمرکز شده است. این تفاوت چشمگیر بین سهم از جمعیت و سهم از مساحت کشور باعث شده این استان با تراکمی برابر ۹۶۹ نفر در هر کیلومترمربع متراکم‌ترین استان در بین سایر استان‌های کشور باشد.

شکل ۱ - نقشه شهرستان‌های استان تهران

یافته‌ها

شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران
در این تحقیق پس از شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، این عوامل با استفاده از رویکرد ISM سطح‌بندی شدند. در نهایت نیز راهکارهای لازم جهت ارتقای امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران ارائه شده است. این عوامل پس از بررسی و تأیید توسط خبرگان در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲ - شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران

کد	پیشران‌ها	توضیحات
C1	بهبود کیفیت مسکن	مقاوم‌سازی ساختمان‌ها، تعمیرات اساسی، تأمین امکانات اولیه مانند آب، برق و گاز
C2	بهبود دسترسی به خدمات شهری	دسترسی آسان به مراکز بهداشتی، آموزشی، فرهنگی و خدماتی
C3	توسعه زیرساخت‌های شهری	احداث شبکه‌های فاضلاب، بهبود سیستم جمع‌آوری زباله، توسعه معابر و پیاده‌روها
C4	تقویت سرمایه اجتماعی	ایجاد تعاملات اجتماعی مثبت بین ساکنان، تشکیل انجمن‌های محلی، برگزاری برنامه‌های

فرهنگی		
آموزش شهروندی، آشنایی با حقوق و مسئولیت‌ها، و ارتقای سطح سواد	ارتقای سطح آگاهی	C5
توجه ویژه به زنان، کودکان، سالمندان و افراد دارای معلولیت	حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر	C6
تشویق ساکنان به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و بهبود محله	ترویج فرهنگ مشارکت	C7
حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و محلی، ایجاد اشتغال پایدار	ایجاد فرصت‌های شغلی	C8
کاهش شکاف درآمدی بین ساکنان	توزیع عادلانه درآمد	C9
تهیه برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت با مشارکت ساکنان	تدوین برنامه‌های جامع بازآفرینی	C10
ایجاد یک نهاد هماهنگ‌کننده برای اجرای برنامه‌های بازآفرینی	هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی	C11
افزایش شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها و پاسخگویی به مطالبات ساکنان	شفافیت و پاسخگویی	C12

منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۴۰۳

ماتریس خود تعاملی ساختاری (SSIM)

پس از شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، این عوامل در ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM) وارد شد. مدل‌سازی ساختاری تفسیری پیشنهاد می‌نماید که از نظرات خبرگان بر اساس تکنیک‌های مختلف مدیریتی از جمله توفان فکری، گروه اسمی و غیره در توسعه روابط محتوایی میان عوامل استفاده شود؛ بنابراین این ماتریس با استفاده از چهار حالت روابط مفهومی تشکیل شد و توسط خبرگان تکمیل گردیده است. اطلاعات حاصله بر اساس روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری جمع‌بندی شده و ماتریس خود تعاملی ساختاری نهایی تشکیل گردیده است. علائم و حالت‌های مورد استفاده در این رابطه مفهومی عبارت‌اند از:

جدول ۳ - ماتریس خود تعاملی ساختاری

C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	$\begin{matrix} j \\ I \end{matrix}$
X	X	X	V	V	V	X	V	X	A	V	-	C1
O	X	O	V	X	O	A	A	A	A	-		C2
V	X	V	V	V	V	X	V	X	-			C3
O	X	X	O	V	A	A	O	-				C4
X	A	O	V	V	X	O	-					C5
X	V	V	V	V	V	-						C6
O	X	O	X	O	-							C7
X	X	X	X	-								C8
A	X	O	-									C9
X	A	-										C10
X	-											C11
-												C12

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

ماتریس دسترسی اولیه

ماتریس دسترسی اولیه از تبدیل ماتریس خود تعاملی ساختاری به یک ماتریس دو ارزشی (صفر - یک) حاصل گردیده است. برای استخراج ماتریس دسترسی، باید در هر سطر عدد یک را جایگزین علامت‌های $V; X$ و عدد صفر را جایگزین علامت‌های $A; O$ و در ماتریس دسترسی اولیه شود، پس از تبدیل تمام سطرها، نتیجه حاصله ماتریس دسترسی اولیه نامیده می‌شود. سپس روابط ثانویه بین بعد / شاخص‌ها کنترل شده است. رابطه ثانویه به‌گونه‌ای است که اگر بعد J منجر به بعد I شود و بعد K منجر به شود، پس بعد J منجر به بعد K خواهد شد (جدول ۴).

جدول ۴ - ماتریس دسترسی اولیه

C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	j / I
1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	-	C1
0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-	0	C2
1	1	1	1	1	1	1	0	1	-	1	1	C3
0	1	1	0	1	0	0	0	-	1	1	1	C4
1	0	0	1	1	1	0	-	0	0	1	0	C5
1	1	1	1	1	1	-	0	1	1	1	1	C6
0	1	0	1	0	-	0	1	1	0	0	0	C7
1	1	1	1	-	0	0	0	0	0	1	0	C8
0	1	0	-	1	1	0	0	0	0	0	0	C9
1	0	-	0	1	0	0	0	1	0	0	1	C10
1	-	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	C11
-	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	C12

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

ماتریس دسترسی نهایی

پس از تشکیل ماتریس دسترسی اولیه شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران با دخیل نمودن انتقال‌پذیری در روابط متغیرها، ماتریس دسترسی نهایی تشکیل می‌شود تا ماتریس دسترسی اولیه سازگار شود. بدین‌صورت که اگر (i,j) با هم در ارتباط باشند و نیز (j,k) باهم رابطه داشته باشند؛ آنگاه (i,k) با هم در ارتباط هستند. در این مرحله، کلیه روابط ثانویه بین متغیرها، بررسی می‌شود و ماتریس دسترسی نهایی مطابق جدول (۵) به‌دست آمده است. در این ماتریس قدرت نفوذ هر متغیر عبارت است از تعداد نهایی متغیرهایی (شامل خودش) که می‌تواند در ایجاد آن‌ها نقش داشته باشد. میزان وابستگی عبارت است از تعداد نهایی عوامل که موجب ایجاد متغیر مذکور می‌شوند.

جدول ۵ - ماتریس دسترسی نهایی

قدرت نفوذ	C12	C11	C10	C9	C8	C7	C6	C5	C4	C3	C2	C1	I
9	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	-	C1
3	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	-	0	C2
10	1	1	1	1	1	1	1	0	1	-	1	1	C3
6	0	1	1	0	1	0	0	0	-	1	1	1	C4
5	1	0	0	1	1	1	0	-	0	0	1	0	C5
10	1	1	1	1	1	1	-	0	1	1	1	1	C6
4	0	1	0	1	0	-	0	1	1	0	0	0	C7
5	1	1	1	1	-	0	0	0	0	0	1	0	C8
3	0	1	0	-	1	1	0	0	0	0	0	0	C9
4	1	0	-	0	1	0	0	0	1	0	0	1	C10
10	1	-	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	C11
7	-	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	C12
	7	9	7	9	10	6	2	4	6	3	7	6	میزان وابستگی ی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

در جدول شماره (۵)، قدرت نفوذ (میزان تأثیری که هر یک از عوامل بر سایر عوامل دارند) ۱۲ عامل شناسایی شده در بخش عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران آمده است. نتایج بیانگر این می‌باشد که عوامل توسعه زیرساخت‌های شهری، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی مشترکاً با میزان قدرت نفوذ ۱۰ بیشترین تأثیر را دارند.

سطح‌بندی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران

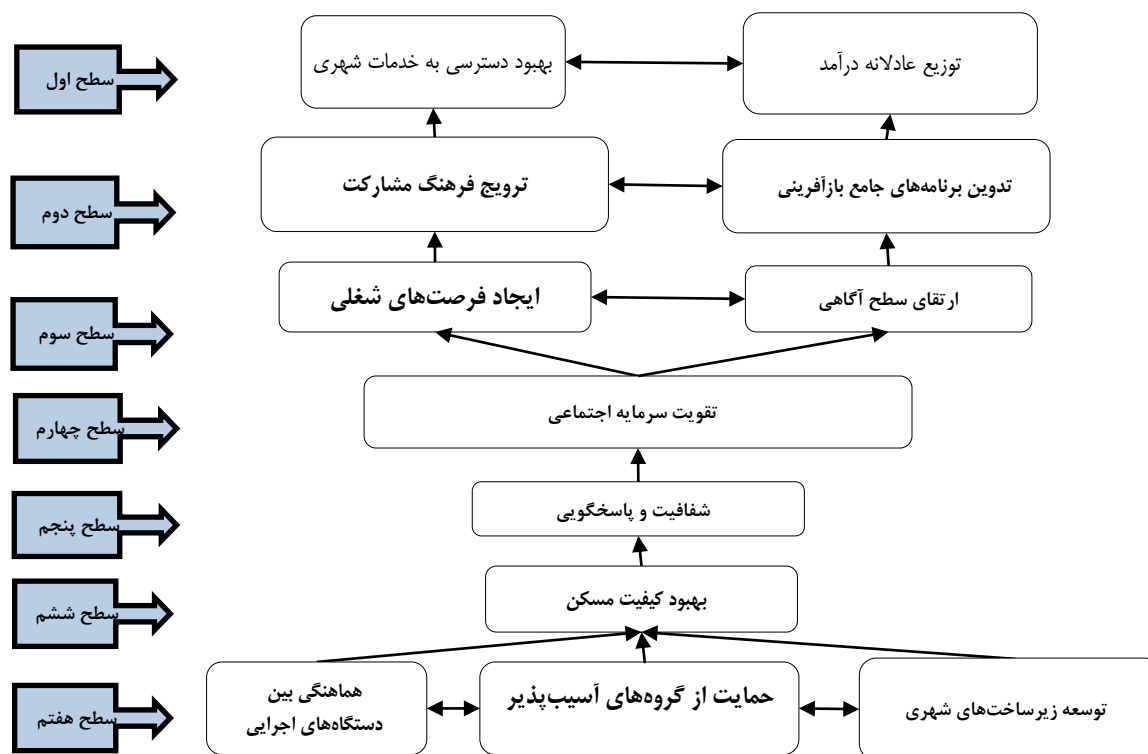
در این مرحله از پژوهش بعد از ماتریس دسترسی نهایی به سطوح مختلف دسته‌بندی می‌شود. برای تعیین سطح عوامل در مدل نهایی، به ازای هر کدام از آن‌ها، سه مجموعه خروجی، ورودی و مشترک تشکیل می‌شود. در اولین جدول عواملی که اشتراک مجموعه خروجی و ورودی آن یکی است، در فرآیند سلسله‌مراتب به‌عنوان مجموعه مشترک محسوب می‌شوند، به طوری که این عوامل در ایجاد هیچ متغیر دیگری مؤثر نیستند. پس از شناسایی بالاترین سطح، آن عوامل از فهرست سایر عوامل کنار گذاشته می‌شود. این تکرارها تا مشخص شدن سطح همه عوامل، ادامه می‌یابد. نتایج حاکی از آن است که عوامل توسعه زیرساخت‌های شهری، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی به عنوان اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران عمل می‌کند که بیشترین قدرت نفوذ را داشته و همانند سنگ زیربنای مدل عمل می‌کند و برای امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران و ارتقای جایگاه این عوامل در این شهرستان‌ها باید در وهله اول روی آن‌ها تأکید کرد (جدول ۶).

جدول ۶ - سطح‌بندی شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران

عوامل	مجموعه ورودی	مجموعه خروجی	مجموعه مشترک	سطح
C1	۳-۴-۶-۱۰-۱۱-۱۲	۲-۴-۵-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۴-۱۰-۱۱-۱۲	نهم
C2	۱-۳-۴-۵-۶-۸-۱۱	۸-۹-۱۱	۸-۱۱	اول
C3	۴-۶-۱۱	۱-۲-۴-۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۴-۶-۱۱	دهم
C4	۱-۳-۶-۷-۱۰-۱۱	۱-۲-۳-۸-۱۰-۱۱	۱-۳-۱۰-۱۱	ششم
C5	۱-۷-۱۱-۱۲	۲-۷-۸-۹-۱۲	۷-۱۲	پنجم
C6	۳-۱۲	۱-۲-۳-۴-۷-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۳-۱۲	دهم
C7	۱-۳-۵-۶-۹-۱۱	۴-۵-۹-۱۱	۵-۹-۱۱	چهارم
C8	۱-۲-۳-۴-۵-۶-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۲-۹-۱۰-۱۱-۱۲	۲-۹-۱۰-۱۱-۱۲	پنجم
C9	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۸-۱۱-۱۲	۷-۸-۱۱	۷-۸-۱۱	سوم
C10	۱-۳-۴-۶-۸-۱۱-۱۲	۱-۴-۸-۱۲	۱-۴-۸-۱۲	چهارم
C11	۱-۲-۳-۴-۶-۷-۸-۹-۱۲	۱-۲-۳-۴-۵-۷-۸-۹-۱۰-۱۲	۱-۲-۳-۴-۷-۸-۹-۱۲	دهم
C12	۱-۳-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	۱-۵-۶-۸-۹-۱۰-۱۱	۱-۵-۶-۸-۱۰-۱۱	هفتم

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، به شش سطح طبقه‌بندی شده‌اند. در گراف ISM روابط متقابل و تأثیرگذاری بین عوامل و ارتباط معیارهای سطوح مختلف به‌خوبی نمایان است که موجب درک بهتر فضای تصمیم‌گیری می‌شود. ناگفته نماند تمامی این عوامل یاد شده از مهم‌ترین نیروهای پیش‌برنده مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران هستند، ولی عواملی که در سطح بالای مدل‌سازی ساختاری تفسیری قرار گرفته‌اند، از تأثیرپذیری بیشتری برخوردارند. (شکل ۲).

شکل ۲ - مدل ساختاری - تفسیری عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

بحث و نتیجه‌گیری

امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، چالشی پیچیده و چند وجهی است که نیازمند رویکردی جامع و مبتنی بر مشارکت است. این سکونتگاه‌ها که اغلب در حاشیه شهرها شکل می‌گیرند، با مشکلات متعددی از جمله فقدان زیرساخت‌های مناسب، آسیب‌پذیری در برابر حوادث طبیعی، و محرومیت اجتماعی روبرو هستند. دستیابی به امنیت پایدار در این مناطق مستلزم بهبود کیفیت زندگی ساکنان، کاهش آسیب‌پذیری‌ها، و ایجاد محیطی امن و پایدار است. در این راستا، عوامل مختلفی از جمله عوامل کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی نقش مهمی ایفا می‌کنند. این تحقیق بینش و شناختی جدید از ماهیت تحقق‌پذیری موضوع مورد مطالعه در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های تهران ارائه نموده است که موجب تشخیص اولویت‌های اقدام در فضای تصمیم‌گیری می‌شود. بر همین اساس در این پژوهش عوامل مؤثر بر موضوع مورد مطالعه موضوع (۱۲ عامل)، با استفاده از روش تحلیل محتوا و با تکیه بر نظرات خبرگان و متخصصین صاحب‌نظر در حوزه شهری و مراکز پژوهشی استخراج شدند. سپس با طراحی پرسشنامه دو به دویی به منظور تعیین ارتباطات عوامل، نظرات خبرگان گردآوری و در نهایت با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری، مدل طراحی شد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد عوامل توسعه زیرساخت‌های شهری، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی به عنوان اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران عمل می‌کند که بیشترین قدرت نفوذ (میزان قدرت نفوذ ۱۰) را داشته و همانند سنگ زیربنای مدل عمل می‌کند و برای امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران و ارتقای جایگاه این عوامل در این شهرستان‌ها باید در وهله اول روی آن‌ها تأکید کرد. نتایج این پژوهش با یافته‌های خراسانی مقدم و همکاران (۱۳۹۶)، همسو می‌باشد به طوری‌که امنیت پایدار با سطح اطمینان ۹۵ درصد بر ابعاد

اعتماد غیررسمی، اعتماد تعمیم‌یافته، اعتماد رسمی، احساس امنیت، حمایت اجتماعی، همیاری، وساطت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همکاری و انسجام اجتماعی، بر رضایتمندی تأثیر مثبت و معناداری دارد.

این نتایج نشان می‌دهد که توسعه زیرساخت‌های شهری، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی به عنوان سه رکن اساسی در تأمین امنیت پایدار سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران شناخته می‌شوند. این عوامل به مثابه سنگ بنای یک ساختمان، نقش تعیین‌کننده‌ای در استحکام و پایداری این مناطق ایفا می‌کنند. توسعه زیرساخت‌های شهری، از جمله تأمین آب آشامیدنی سالم، برق، گاز و سیستم‌های دفع فاضلاب، بهبود کیفیت زندگی ساکنان را به دنبال داشته و زمینه را برای ارتقای سلامت و بهداشت عمومی فراهم می‌آورد. همچنین، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر مانند زنان، کودکان، سالمندان و افراد دارای معلولیت، با ارائه خدمات آموزشی، بهداشتی و اجتماعی، به کاهش شکاف‌های اجتماعی و افزایش احساس امنیت در این گروه‌ها کمک شایانی می‌کند. از سوی دیگر، هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی مختلف، از جمله شهرداری، سازمان‌های امداد رسانی و نهادهای حمایتی، برای اجرای برنامه‌های جامع و یکپارچه بازآفرینی شهری ضروری است. این هماهنگی، از اتلاف منابع جلوگیری کرده و اثربخشی اقدامات را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد. با توجه به اهمیت بالای این سه عامل، می‌توان نتیجه گرفت که برای دستیابی به امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، باید در وهله اول بر تقویت و ارتقای جایگاه آن‌ها تمرکز کرد. سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌ها، اختصاص منابع کافی برای حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و ایجاد سازوکارهای مناسب برای هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی، گام‌های اساسی در این مسیر هستند. علاوه بر این، مشارکت فعال ساکنان در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای برنامه‌ها نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. با تقویت این عوامل، می‌توان به بهبود کیفیت زندگی ساکنان، کاهش آسیب‌پذیری‌ها و ایجاد محیطی امن و پایدار در این مناطق دست یافت. برای سیاست‌گذاری امنیت پایدار در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرستان‌های استان تهران، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

سیاست‌های زیرساختی

بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل و ارتباطات: توسعه مسیرهای حمل‌ونقل عمومی، ساخت جاده‌های جدید، و بهبود شبکه‌های اینترنت و مخابرات می‌تواند به افزایش دسترسی این مناطق به خدمات اصلی کمک کند. احداث و بازسازی تأسیسات آب، برق و گاز: ارائه دسترسی مستمر و ایمن به منابع پایه‌ای انرژی و آب به کاهش هزینه‌های خانوارها و بهبود رفاه اجتماعی کمک خواهد کرد. توسعه فضاهای عمومی و تفریحی: احداث پارک‌ها، فضاهای ورزشی و مراکز فرهنگی باعث افزایش تعامل اجتماعی و کاهش جرایم می‌شود.

سیاست‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی

ترویج اشتغال‌های محلی و کسب‌وکارهای خانگی: ایجاد بازارهای محلی و آموزش مهارت‌های شغلی برای ساکنین این مناطق به افزایش اشتغال و کاهش بیکاری کمک می‌کند. حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط: ارائه تسهیلات مالی و وام‌های کم‌بهره به کسب‌وکارهای کوچک و متوسط در این مناطق باعث تقویت اقتصاد محلی و بهبود شرایط معیشتی می‌شود. تشویق به سرمایه‌گذاری خصوصی و ایجاد نواحی صنعتی: احداث و تقویت نواحی صنعتی کوچک و جذب سرمایه‌گذاران می‌تواند باعث اشتغال‌زایی و بهبود رفاه اقتصادی این مناطق شود.

سیاست‌های امنیتی و مدیریت بحران

افزایش حضور پلیس و نیروهای امنیتی در مناطق حساس: تقویت حضور نیروهای امنیتی و پلیس در این مناطق، به ویژه در ساعات شبانه، می‌تواند احساس امنیت را برای ساکنان افزایش دهد.

آموزش مدیریت بحران و واکنش به بحران‌های طبیعی: برگزاری دوره‌های آموزشی و مانورهای مدیریت بحران برای ساکنین جهت آمادگی برای مواجهه با بحران‌های طبیعی مانند زلزله یا سیل ضروری است. نصب دوربین‌های مداربسته و سامانه‌های هشدار سریع: تجهیز مناطق پرجمعیت به سیستم‌های نظارتی و هشدار سریع می‌تواند به شناسایی جرایم و حوادث به موقع کمک کند.

سیاست‌های حقوقی و قانونی

تثبیت مالکیت و حقوق قانونی ساکنین: اعطای حق مالکیت به ساکنین و ثبت قانونی ملک‌ها برای جلوگیری از مشکلات حقوقی و تقویت احساس امنیت مالکیتی بسیار مؤثر است. بهبود دسترسی به عدالت و خدمات حقوقی: افزایش تعداد دفاتر خدمات حقوقی رایگان یا کم‌هزینه در این مناطق به کاهش مشکلات حقوقی و تقویت امنیت روانی ساکنین کمک می‌کند. مبارزه با فساد و افزایش شفافیت در نهادهای محلی: نظارت بر عملکرد نهادهای محلی و افزایش شفافیت در ارائه خدمات به جلوگیری از فساد و افزایش اعتماد عمومی کمک می‌کند.

منابع

افسری، رسول، بهزادفر، مصطفی، خیرالدین، رضا. (۱۴۰۰). تبیین فرایند شکل‌گیری و تکامل امنیت فضایی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: شهرهای ایرانی). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۹(۱)، ۲۶۵-۲۳۱.

اکبری، مجید، طاهر پور، فاطمه، بوستان احمدی وحید و فولادی، عاطفه. (۱۳۹۹). مدل‌سازی ساختاری-تفسیری عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری مذهبی در ایران با رویکرد آینده‌پژوهی. گردشگری و توسعه، ۹(۴)، ۲۸۵-۲۹۶.

امان‌پور، سعید (۱۳۹۹). «تحلیل رابطه پایداری مناطق شهری و امنیت اجتماعی شهروندان در کلان‌شهر اهواز»، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۸(۲)، ۲۳۷-۲۵۷.

پورحصاری مسلم. (۱۴۰۲). بررسی مولفه‌های تاثیرگذار بر بهبود کیفیت پیاده راه‌ها با تاکید بر امنیت شهری (نمونه موردی پیاده راه امام خمینی غربی شهر اهواز)، پژوهش نامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۵(۴)، ۱۰۱-۱۳۰.

حیدری، علی، محمودی، ابوالقاسم، فراهانی، سیدعلی. (۱۴۰۱). بررسی نسبت حاشیه نشینی و امنیت عمومی شهروندان. جغرافیا و روابط انسانی، ۵(۱)، ۳۸۳-۳۹۹.

خراسانی مقدم، صبا، مظفر، فرهنگ، حسینی، سید باقر. (۱۳۹۷). شاخص‌های سرمایه اجتماعی مؤثر بر رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد شمالی، تهران). مجله علمی "مدیریت سرمایه اجتماعی"، ۵(۲)، ۲۶۱-۲۳۳.

دهقانیان، مجید و احمدی پور، زهرا (۱۴۰۱). تبیین مؤلفه‌های تهدیدهای نو در امنیت شهری (مطالعه موردی: شهر تهران)، دومین همایش ملی رقابت‌پذیری و آینده تحولات شهری، تهران.

رضایی، محمد رضا، کمانداری، محسن. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل علل شکل‌گیری حاشیه نشینی در شهر کرمان نمونه مورد مطالعه: محلات سیدی وامام حسن. برنامه ریزی فضایی، ۴(۴)، ۱۷۹-۱۹۶.

رضایی، محمد رضا، کمانداری، محسن. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل علل شکل‌گیری حاشیه نشینی در شهر کرمان نمونه مورد مطالعه: محلات سیدی وامام حسن. برنامه ریزی فضایی، ۴(۴)، ۱۷۹-۱۹۶.

- سرور، رحیم. (۱۳۹۵). تبیین مفاهیم امنیت پایداری در محله های شهر بناب با بهره گیری از شاخص های جرم، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، ۴(۱۴)، ۸۹-۱۰۰.
- شاكرمی، حافظ (۱۳۹۷). بررسی احساس امنیت در محلات شهری تهران (نمونه موردی: محله صادقیه)، سومین همایش بین المللی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پاک، همدان.
- شریعتی منش محمد رضا (۱۳۹۵). بررسی تأثیر حاشیه نشینی بر احساس امنیت اجتماعی شهروندان شهر جهرم، ۱(۲)، ۴۲-۶۱.
- صفائی نمین، رسا و سعیدی، فائزه و درستان، حمید و شهبابی، سیدمحمدرضا و سقایی، نرجس (۱۴۰۰)، مطالعه و بررسی عوامل ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی در سه دهه اخیر، چهارمین کنفرانس بین المللی مطالعات اجتماعی، حقوق و فرهنگ عامه، تهران.
- عبدی، عطالله، کرمی، تاج الدین، و مستجابی، حمید. (۱۳۹۷). رابطه حاشیه نشینی با تهدیدات امنیت ملی: نقش واسطه‌ای حس تعلق مکانی (مورد مطالعه: ماهدشت کرج). پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۱(۳) (پیاپی ۴۳)، ۱۱۳-۱۳۴.
- علی پور، ابراهیم، یزدانی، محمد حسن، محمدی، علیرضا. (۱۴۰۲). بررسی و ارزیابی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اردبیل با تاکید بر رویکرد توانمندسازی. مطالعات علوم محیط زیست، ۸(۴)، ۷۶۵۹-۷۶۷۸.
- علیزاده اقدم، محمدباقر، محمدامینی، حمیده. (۱۳۹۱). تحلیلی بر علل و پیامدهای شکل گیری مناطق حاشیه نشین با نگرش ویژه بر شهر خمین. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۲)، ۱۲۱-۱۳۸.
- ملکیان، اکرم، عبداللهی، اسماعیل، یار محمد توسکی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سکونتگاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی «مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل». پژوهش‌های جامعه شناسی معاصر، ۵(۹)، ۷۵-۸۹.
- Alkire, S. (2003) "A conceptual framework for human security", Center for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE, University of Oxford.
- Bilgin, P. (2007) "Security studies: Theory/practice, Cambridge Review of International Affairs, Vol.12, No.2, 31-42.
- Billah, M. (2009). Rising Slums and Role of NGOs. Chicago: University of Chicago Press.
- Ghalehtimouri, K. J. (2024 b). "Evaluating Security Components in Urban Spaces: A Case Study of Tehran Metropolis District 20".
- Jafarpour Ghalehtimouri, K. (2024a). "Urban security challenges in major cities, with a specific emphasis on privacy management in the metropolises." Discover Environment 2(1): 74.
- Karanja, I. (2010). An enumeration and mapping of informal settlements in Kisumu, Kenya, implemented by their inhabitants. Environment and Urbanization, 22(1), 217-239.

- Khaliji, M. (2020). "Assessing the sense of urban security with approach of National Stable Case Study: Kurdistan Province." *Order & Security Research Journal* 13(1): 140-159.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41(1-2), 127-150.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- UN-Habitat. (2003). *The challenge of slums: Global report on human settlements 2003*. United Nations Human Settlements Programme.